

Majoros István

1914 NYARA – A BÉCSI OROSZ NAGYKÖVET EMLÉKEI

Az első világháború kitörésének centenáriumán változatlanul az egyik legfontosabb kérdés: miért tört ki a kortársak által Nagy Háborúnak nevezett konfliktus. És ezzel kapcsolatban azt a kérdést is fel kell tennünk, hogy megérthető-e a háború kitörése, ha csak 1914 nyarának az eseményeit, dokumentumait vizsgáljuk, vagy vissza kell mennünk néhány évtizedet időben, egészen a francia-porosz háborúig? A szakirodalomban mindkét kérdés felvetésére és vizsgálatára van példa. Az első világháborúval foglalkozó újabb irodalomban David Fromkin¹ 1914 nyarát vizsgálja, de ezzel összefüggésben visszatekint az azt megelőző évekre is. William Mulligan² viszont az 1871 és 1914 közötti évtizedek részletes vizsgálatával jut el a háború kitöréséig és elsősorban szakirodalmi eredményekre alapozza kutatásait. Az elmúlt száz évben valóban könyvtárnyi irodalom keletkezett a Nagy Háborúról, s ezek feldolgozása, értékelése nagyon fontos. Ennek ellenére, érdemes újra átnézni a háború keletkezésével, illetve a háborúval foglalkozó forrásokat. Ez azonban nem könnyű feladat, mivel az első világháború végén a háborús felelősség kérdése arra ösztönözte a hadviselő feleket, hogy kiadják a háborút megelőző évtizedek dokumentumait, elsősorban a diplomáciai tevékenységre vonatkozóakat. E dokumentum tömeg érzékeltetésére a francia példa: Pierre Renouvin irányításával három szériában adták ki az 1871 és 1914 közötti dokumentumokat *Documents diplomatiques français (1871 – 1914)* címmel. Az elsőbe az 1871 és 1900 közötti időszak iratai kerültek (16 kötet), a második az 1901 és 1911 közötti periódussal foglalkozik (14 kötet), a harmadik pedig az 1911 és 1914 közti

¹ David Fromkin: *Le dernier été de l'Europe. Qui a déclenché la Première Guerre mondiale?* Grasset, Paris, 2004. Angolul: *Europe's Last Summer. Who started the Great War?* Alfred A. Knopf, New York, 2004.

² William Mulligan: *The Origins of the First World War*, Cambridge University Press, 2010.

években keletkezett dokumentumokból válogatott (11 kötet). Meg kell jegyezni, hogy Renouvin maga is részt vett az első világháborúban, ahol megsebesült, s elveszítette bal karját. A francia publikáció válasz volt az orosz és német kiadásokra. Ez utóbbiak *Die grosse Politik der europäischen Kabinette 1871-1914* címmel közölték a háború előtti évtizedekre vonatkozó dokumentumaikat. A britek pedig ezzel a címmel: *British Documents on the Origins of the War*. S az olaszok, szovjetek ugyancsak vaskos köteteket publikáltak.³ Mindez csupán izelítő az első világháborúra vonatkozó óriási mennyiségű iratanyagból. S ehhez még vegyük a diplomaták visszaemlékezéseit. A levéltárak anyagairól nem is beszélve.

Jelen tanulmány nem arra vállalkozik, hogy a jelzett dokumentumkötetek iratait nézze át, s elemezze, hanem egy orosz diplomata visszaemlékezését vizsgálja meg: hogyan látta 1914 nyarát a bécsi orosz nagykövet, Nyikolaj Nyikolajevics Sebekó. A diplomata 1936-ban Franciaországban publikálta emlékiratait,⁴ s a könyvhöz Jules Cambon,⁵ a korszak egyik neves diplomatája írt előszót. Ez a munka azért is érdekes, mert sem a régebbi, sem az újabb munkákban nem találunk rá hivatkozást, jöllehet Sebekó 1914 nyarán az egyik legfontosabb diplomáciai posztot töltötte be: ő volt a bécsi orosz nagykövet. Sebekó Berlinben kezdte diplomáciai pályafutását, ahová 1909-ben kerül, mint követségi tanácsos. Főnöke, Osten-Sacken gróf már öreg volt, s nem igen vett részt a Wilhelmstrasse⁶ fogadásain, ezért sok feladat hárult az új és fiatal tanácsosra. Sebekónak így lehetősége volt arra, hogy alaposan megismerje a német – orosz kapcsolatokat. 1912-ben aztán bukaresti követnek nevezték ki, s ez lehető-

³ A franciák első vállalkozása az 1871-től kezdődő periódusra *Origines diplomatiques de la guerre de 1870-71* címmel indult 1917-ben, s 1932-ben fejeződött be. Összesen 29 kötetet jelentettek meg. Maurice Vaïsse: *Les documents diplomatiques français : outil pour la recherche? 14/2006*. <http://histoire-cnrs.revues.org/1836>(2015. 03.04.). Az oroszok 1914-re vonatkozó dokumentumgyűjteménye: *The Russian Orange Book, 1914. Documents respecting the negotiations preceding the war, published by the Russian Government*. A belgáké: *The Belgian Grey Book. Diplomatic Correspondence Respecting the War, (July 24-August 29, 1914)*. S érdemes még megemlíteni Karl Kautzky vállalkozását: *Documents allemands relatifs à l'Origine de la Guerre*. Collections complète des documents officiels rassemblés avec quelques compléments par Karl Kautzky et publiés, à la demande du ministère allemand des Affaires étrangères, après révision en commun avec Karl Kautzky par le Comte Max Mongelas et le Professeur Walter Schucking. Traduit par Camille Jordan. tome III. *De la nouvelle de la mobilisation générale russe à la déclaration de la guerre à la France*. Alfred Costes, Paris, 1922.

⁴ N. Schebeko: *Souvenirs. Essai historique sur les origines de la guerre 1914*, Bibliothèque diplomatique, Paris, 1936. (Schebeko).

⁵ Jules Cambon, 1845 – 1935. Eredeti foglalkozása ügyvéd, majd Algériában tölt be különböző posztokat (a legmagasabb: Algéria főkormányzója). 1897-től Washingtonban nagykövetként képviseli Franciaországot. 1902-ben Madridban, 1907-ben pedig berlini nagykövet. 1914-től 1919-ig a Quai d'Orsay főtitkára. Élete végén, 1930-tól a Banque de Paris et des Pays-Bas elnöke.

⁶ A német külügyminisztérium.

séget adott arra, hogy megismerje a balkáni viszonyokat, s ez az ismeret soha nem volt fontosabb, mint ekkor.⁷ Jules Cambon megemlíti azt is, hogy mielőtt a diplomata 1912. május 6-án elhagyta volna a német fővárost, a gránátosok bankettjét elnökölte, melynek az orosz cár volt a tiszteletbeli ezredese. Sebekó az itt elmondott beszédében kiemelte, hogy a múltban milyen jó kapcsolatok kötötték össze a pétervári és a berlini udvart, s reméli, ezt az utat a jövőben is folytatni lehet. Cambon ezt azért hangsúlyozza, hogy jelezze: Sebekó nem a bizalmatlanságot és a németellenességet képviselte Berlinben. A francia diplomata fontosnak tartja a volt bécsi orosz nagykövet visszaemlékezéseit, mert részletesen bemutatja, hogyan fejlődött 1914 nyarának válsága világháborúvá. Cambon szerint a háború igazi oka Ausztria és Oroszország közel-keleti ellentéteiben keresendő. Sőt, a francia diplomata egészen 1453-ig megy vissza, amikor II. Mohamed (Mehmed) elfoglalta Konstantinápolyt. Az ellentétek oka szerinte az, hogy az oroszok a hajózás szabadságát képviselték a Földközi-tenger felé, míg Ausztria ezt nem nézte jó szemmel, mivel a nagy északi hatalom akadályozta keleti ambícióit. S hivatkozik Moltke Károlyi grófnak 1872-ben adott bátorítására: „Menjenek – mondta a tábornokgrófnak – egészen Szalonikiig, s ezt mi helyeseljük és támogatjuk”. A Nagy Háború igazi oka Cambon szerint ebben a mondatban van.⁸ Ezt követően 1856-tól, a párizsi kongresszustól bemutatja a nemzetközi élet főbb eseményeit, amelyek egyre inkább kiélezték a nézeteltéréseket a két birodalom között, s egy nap szembeállították őket. Kivételként említi Bismarckot, akinek hosszabb ideig sikerült megőriznie a három császár szövetségét. Távozása után azonban II. Vilmos nem újította fel a szerződést Oroszországgal, s Ausztriával erősítette meg a kapcsolatokat. Cambon szerint ez vezetett az 1914-es katasztrófához. Kitér a Törökország ellen létrejött balkáni szövetségre, s ez szerinte egy állandósult konfliktust nyitott Pétervár és Bécs között. Ezért amikor Szazonov orosz külügyminiszter Sebekót Romániába küldte, a balkáni politika legfontosabb posztjára nevezte ki.⁹

⁷ Jules Cambon: *Préface*, in Sebekó: 8.

⁸ Uo. 10.

⁹ Néhány munka az első világháború előtti balkáni helyzetről: Castellan, Georges: *Histoire des Balkans (XIVe – XXe siècle)*, Fayard, Paris, 1991. Témoignages français sur les Serbes et la Serbie 1912-1918. Choix de textes, notes de présentation, traduction et commentaires par Mihailo Pavlović, Narodna Knjiga, Beograd, 1988. Mantran, Robert (sous la direction de): *Histoire de l'Empire ottoman*, Fayard, Paris, 1989. Girault, René: *Les Balkans dans les relations franco-russe en 1912*, Revue historique, 1975/Janvier-mars, Ancel, Jacques: *Peuples et nations des Balkans. Géographie politique*, Armand Colin, Paris, 1930. Vidalenc, Jean: *L'Europe danubienne et balkanique 1867-1970*, Masson et Cie Éditeurs, Paris, 1973. Quataert, Donald: *The Ottoman Empire, 1700-1922*, Cambridge University Press 2003. Jelavich, Barbara: *A Balkán története*. I. kötet, 18. és 19. század, Osiris, Budapest 1996. Balogh Ádám: *A nacionalizmus szerepe a görög külpolitikai gondolkodásban 1897 – 1912*, Szeged, 2011. Csaplár – Degovics Krisztián: *Az albán nemzetté válás kezdetei (1878 – 1913) – A Rilinjada és az államapparátus korszaka*, Budapest, 2010. Demeter Gábor: *Kisállami törekvések és nagyhatalmi érdekek a Balkán-háborúk idején (1912–1913)*. Hungarovox, Budapest, 2007.

Cambon ezután röviden bemutatja a balkáni államokat. Görögországgal kapcsolatban azt emeli ki, hogy bár Anglia és Franciaország voltak a hellén ügy bajnokai a 19. század elején, a görög udvar ezt már elfelejtette. Konstantin király a német császár nővérét vette feleségül, s az udvar körül kialakult politikai irány nem tükrözte a görögökét. Szerbia földrajzi helyzeténél fogva gátolta Ausztria Szaloniki felé irányuló expanzióját, Bécsben ezért csak megvetéssel beszéltek a szerbektől. Montenegró kapcsán pedig azt hangsúlyozza Cambon, hogy soha nem lehetett tudni milyen meglepetéssel szolgál Európának e kis ország uralkodója. Az olasz király ugyanis egyik lányát vette feleségül,¹⁰ a másik két hercegnő pedig orosz nagyhercegekhez ment feleségül. Így állandó volt a vetélkedés Róma, Bécs és Pétervár között a balkáni államokért. Bulgáriával kapcsolatban azt jegyzi meg a francia diplomata, hogy sokáig Pétervár kedvence volt, de Szófia később úgy vélte, hogy a siker Berlin oldalán lesz. És milyen volt Románia, ahová Sebekó került?

Károlyt kitűnő uralkodónak nevezi, aki okosan kormányoz egy olyan népet, amely az oktatásban Franciaországhoz kötődik. S bár Károly Ausztriával szövetséget kötött, ennek ellenére Bécs és Pétervár egyaránt igyekezett megnyerni a románokat. Az ország azonban két részre szakadt, mivel egyedül Károly kötődött Németországhoz, míg a nemzet és a politikusok nagy része, mint Bratiano, Take Ionesco, Filipesco, a nyugati hatalmakhoz. Az uralkodó ezért nem sokkal a háború kitörése előtt bevallotta Ausztriának, hogy nem tudja majd megtartani a szövetséget Béccsel. Egy ilyen országba került tehát az orosz diplomata. Innen azonban hamarosan Bécsbe ment, mint nagykövet.

Sebekó 1913. december 15-én érkezett a Monarchia fővárosába. Érkezése előtt halt meg Aerenthal gróf közös külügyminiszter, s helyét Berchtold gróf foglalta el. Berlinben is hasonló változás volt, mivel meghalt Kiderlen – Waechter külügyminiszter, aki ugyancsak bukaresti követ volt korábban. Cambon rendkívül intelligensnek nevezi őt, aki óvatos politikát folytatott. Úgy véli, ha tovább él, szembeszállt volna az elvakult háborús szenvedélyekkel. Utódja Jagow lett, akinek azonban már nem volt olyan befolyása az udvarnál, mint elődjének. Sebekó Bécsben Berchtold munkatársaival is találkozott. Macchio bárót szüklátóköriének ismerte meg, Forgách grófot pedig intrikusnak, akit vad szenvedély fűtött Oroszország és Szerbia ellen.

Jules Cambon ezután a háborús felelősség kérdésével foglalkozik, s úgy véli, először meg kell nézni annak a három személynek a karakterét, akik Ausztriát, Oroszországot és Németországot irányították. Ausztria trónján egy öregember áll – írja, aki egész életében szerencsétlen volt. 1859-ben elvesztette Itáliát, 1866-ban

¹⁰ Ilona 1896-ban ment feleségül Viktor Emanuel olasz trónörököséhez, aki apja, Umberto meggyilkolása után (1900) III. Viktor Emánuelként lett Olaszország uralkodója.

Bismarck kiszorította Németországból, s elfogadta, hogy csak a második legyen a németek mögött. Közeli hozzátartozói, fiai, felesége, testvére tragikus módon haltak meg. Szarajevóban pedig ugyancsak tragikus módon veszítette el a trónörökös. Oroszország élén egy bátortalan, mélyen vallásos cár állt. Hűséges lélek volt, aki bár tábornokai kérésére kihirdette a hadsereg mozgósítását, de az utolsó pillanatig arra kérte barátját, Vilit, azaz II. Vilmost, hogy tárgyaljanak, s akadályozzák meg a háborút. A szláv gondolat elkötelezettje volt, aki feladatának tartotta balkáni testvéreinek a megvédését, mert Ausztria el akarja őket taposni. II. Vilmos viszont sokat adott a külsőségekre, de foglalkozott gazdasági kérdésekkel is. Szemére hányták ugyanakkor, hogy nem szereti a katonai ügyeket. Ez annyira sértette őt, hogy 1914 nyarán, amikor minden bizonytalan volt, kijelentette: „*Ezúttal majd meglátják, hogy a végsőkig elmegegyek.*”¹¹ Cambon rendkívül érdekesnek tartja, hogy a válság elején Németország Ausztriát követte, majd hamarosan átvette a vezetést és előbb üzent hadat Oroszországnak, mint Ausztria. Berchtold csak augusztus 5-én jelentette be Sebekónak, hogy a kapcsolatok megszakadtak Bécs és Pétervár között, miközben Ausztria oroszországi nagykövete, Szapáry gróf még tárgyalt Szazonovval, Németország pedig már hadban állt Oroszországgal. Különös Cambon szerint az is, hogy mennyire nem egyeztetett Bécs és Berlin. Amíg a német mozgósítás nem volt kész, addig a Wilhelmstrasse a békét hangoztatta. Bécs viszont arra utasította Szapárit, hogy Szazonov minden tárgyalási kezdeményezését utasítsa el. Amikor Berlin már hadrendben állt, Berchtold arra utasította Szapáryt, hogy kezdjen ismét tárgyalásokat Szazonovval.

Bevezető tanulmánya végén Cambon elmesél egy személyes történetet. A háború után együtt vacsorázott Brüsszelben Greindl tábornokkal, az egykori berlini belga követ fiával. A tábornok apja hosszú időt töltött a németeknél és csodálta Németországot. Visszatérve Belgiumba, államminiszterré nevezték ki, s 1914 nyarán részt vett a koronatanácson, amikor Belgium megkapta a német ultimátumot. Ezután a fia vitte haza kocsival, s közben az apja kijelentette: „*Egész életemben tévedtem.*” S amikor hazaért, leszedte a német császár portréját, amit II. Vilmos ajándékozott neki, amikor Berlinben lejárt a megbízatása. Cambon megjegyzi, 1914 nyarán sokan érezték úgy, hogy csalódtak, tévedtek. Ezért tartja fontosnak Sebekó visszaemlékezéseit egy olyan időszakban, amikor az illúziók újjászületnek.¹²

Az orosz diplomata több mint 300 oldalas könyvében pályafutását Berlinbe történő kinevezésével kezdi s 1914 nyarával zárja. Jelen tanulmányban nem foglalkozunk a könyv egészével, csak az 1914-re vonatkozó megjegyzésekkel, észrevételekkel. Bécsbe érkezése után az orosz diplomatát Berchtold gróf a szokásos

¹¹ Jules Cambon: *Préface*, in Sebekó: 19.

¹² Jules Cambon: *Préface*, in Sebekó: 23.

szívélyességével fogadta, s örült a viszontlátásnak, mivel Pétervárról jól ismerték egymást.¹³ A találkozó után Sebekó megjegyzi: „...az volt a benyomásom az első találkozástól kezdve, hogy a feladatom sokkal nehezebb lesz, amint azt feltételeztem”. A külügyminisztert így jellemzi: „Berchtold személyisége nagyban hozzájárult az 1914-es válság elmérgesedéséhez, és siettette a végső katasztrófát. Túláradó udvariasság jellemzi, alig őszinte, nem biztos önmagában, ezért nem kommunikatív, s komoly tárgyalást nehéz volt vele folytatni. Valahányszor kijöttem az irodájából, mély csalódást éreztem, se vele, se magammal nem voltam elégedett és sajnáltam az elvesztegetett időt és fáradságot.”¹⁴ Forgách grófot, Berchtold munkatársát, intelligens embernek tartotta, aki biztos volt önmagában, s nem félt kényes kérdéseket felvetni. Ugyanakkor nagy intrikusként jellemzi, aki szerb és orosz ellenes volt, jól-lehet hosszabb időt töltött Oroszországban: „...kétségtelenül nagy felelősség terheli, talán a legnagyobb azért a szerencsétlenségért, amely hazáját érte”.¹⁵

Az orosz diplomata ezután 1914-es európai és elsősorban balkáni kérdésekkel foglalkozik. Szerinte Ausztria nem tudott megbarátkozni azzal a változással, ami a Romániával való kapcsolataiban bekövetkezett. Reménytelen erőfeszítéseket tett befolyásának növelésére, s ehhez német támogatást kapott. Ugyanakkor Bécs és Berlin megpróbálta Bulgáriát és Törökországot bevonni a hármas szövetségbe. A balkáni liga átalakításán s egy bolgár-török szövetség létrehozásán fáradoztak, melyhez Görögország és Románia csatlakozott volna. Az így létrehozott szövetség szerb és orosz ellenes lett volna. Az orosz diplomata szerint Európa történetének ebben a kritikus évében számos tényező mérgezte a nemzetközi életet. A sajtó szerinte minkét oldalon gyűlölködő hangnemben írt. Elterjedt, főleg német politikusok között, az a nézet, hogy egy osztrák-szerb konfliktust lokalizálni lehet, s így Oroszország presztízse csökkenne a Balkánon. Elsősorban von Tschirschkyt, Németország bécsi nagykövét említi ezzel kapcsolatban. Hozzáteszi: 1910-től erősödött Németországban a russzofóbia. 1914 márciusában a bécsi, a berlini és a pétervári sajtó a német-orosz kapcsolatokkal foglalkozott s egy közeli háború lehetőségéről írt a két ország között. Bécsben és Budapesten úgy vélték, hogy a második balkáni háborút lezáró bukaresti szerződés veszélyezteti az európai békét. Tisza István 1914 áprilisában egy Ferenc Józsefnek írt memorandumában fejti ki, hogyan lehetne ebből szerencsésen kijönni. Szerinte a németekkel közösen egy balkáni akcióttervet kell kidolgozni, hogy Ausztria-Magyarországgal szemben ne jöjjön létre a balkáni államok blokkja. Ehhez Bulgáriát, Görögországot és Romániát kellene egymáshoz közelíteni. A háború elkerülése érdekében pedig meg kell gyengíteni Szerbiát s

¹³ Berchtold 1906 és 1911 között a Monarchia pétervári nagykövete volt.

¹⁴ Sebekó: 167.

¹⁵ Uo.

megerősíteni Bulgáriát az előbbi kárára. Tisza a német és osztrák politikusok felelősségét is felvetette, mert nem tették meg a szükséges lépéseket a napról napra súlyosabbá váló veszélyek megelőzésére.¹⁶

Sebekó leírja, hogy Ausztria-Magyarország balkáni követei vést jósló jelentéseket küldenek Bécsbe: Pallavicini márkai Konstantinápolyból, Czernin gróf Bukarestből s Tarnowski gróf Szófiából. Sürgönyeikben rendre kitérnek az oroszok balkáni aktivitására, s ettől Bécs és Berlin egyaránt ideges lett. Ezt erősítette II. Miklós látogatása Károly királynál Konstancában. A cárt Szazonov külügyminiszter is elkísérte, aki Bratianoval, a román külügyminiszterrel tárgyalva kiemelte: az európai békét egyedül Ausztria magatartása veszélyezteti Szerbiával szemben. Sebekó azonban a látogatást csupán udvariassági gesztusnak tekintette, míg a bukaresti osztrák–magyar követ, Czernin gróf az orosz és a francia diplomácia tevékenységének a megkoronázásaként, hogy Ausztriát és Németországot ellenséges országok gyűrűjével vegyék körül. Sebekó ugyanakkor arról ír, hogy Szazonov szerint az orosz-osztrák kapcsolatok normálisak, s ezt csak egy Szerbiával való konfliktus ronthatja el. A Balkánon az elmúlt két évben bekövetkezett események alapján azonban Sebekó szerint Bécsben azt a következtetést vonták le, hogy határozott lépésekkel ellensúlyozni kell Oroszország és Franciaország agresszív terveit a Balkánon.

A Ferenc Ferdinánd elleni merényletet követően arról ír, hogy Bécsben az osztrákellenes propagandáért az orosz sajtót tették felelőssé. A bécsi Reichpost kapcsolatot tételezett fel a szarajevói merénylet és a tartalékosok behívása közt Oroszországban.¹⁷ Berlinben július elején a merénylet hatására kedvező hangulat alakult ki egy háborúhoz. Az oroszországi német képviselők ugyanis Sebekó szerint pontatlan információkat küldtek a Wilhelmstrasséra az orosz fegyverkezésről és a mozgósítási gyakorlatokról. A katonák és a háború hívei ezeket ütőkártyaként használták egy Oroszország elleni preventív háború érdekében. Azzal érveltek, hogy Angliával kapcsolatban enyhülést lehet elérni, s így passzív marad egy Oroszországgal kirobbant háború esetén. Berlin már nem számított Románia segítségére, de biztosak voltak Törökország és Bulgária támogatásában, és remélték, hogy Görögország semleges marad. Számítottak Franciaország moderátori szerepére Pétervárott, de úgy vélték, ha az oroszok mégis belépnek a háborúba, könnyen végeznek velük. Az orosz diplomata ezután ismét Tisza Istvánt említi, aki az óvatos politika képviselője volt. A császárhoz címzett levelében a kockázatokra figyelmeztetett. Az eddigi vizsgálat ugyanis nem adott okot arra, hogy a merényletkel való cinkossággal vádolják meg a szerb kormányt. Ilyen helyzetben Ausztria nagyon rossz körülmények

¹⁶ Sebekó: 173.

¹⁷ Sebekó: 191.

között kezdene egy háborút. Tudomásul kell venni – tette hozzá, hogy Románia elveszett a hármas szövetség számára, s Bulgáriát még nem szerezték meg. Ezért szerinte először kedvező diplomáciai körülményeket kell teremteni. A német császár támogatását kell kérni Ausztria balkáni politikájához.¹⁸ Ferenc József aztán levelet írt II. Vilmosnak, melyhez Berchtold jegyzékét is csatolta. Ebben azt hangsúlyozza, hogy a Ferenc Ferdinánd elleni merénylet célja a hármas szövetség meggyengítése és a Monarchia lerombolása. Az összegyűjtött adatok szerint ez a bűn nem egy-két személy tette volt, hanem egy szervezett összeesküvés, melynek szálai Belgrádba vezetnek. S még ha nem is lehet megállapítani a szerb kormány cinkosságát a merénylet szervezőivel, elkövetőivel, de nincs kétség afelől, hogy a kormány politikája áll az utóbbi időben elkövetett bűnök mögött, s ez a politika a délszlávok egyesítésére törekszik szerb vezetéssel. Ezért Szerbiát el kell szigetelni, meg kell gyengíteni és létre kell hozni egy új balkáni ligát a hármas szövetség égisze alatt. II. Vilmos a Monarchia nagykövetétől, Szegenyi gróftól¹⁹ kapta meg a levelet, akinek megerősítette, hogy Bécs számíthat Németország támogatására. Hozzátette, hogy gyorsan kell cselekedni, mert Oroszország még nem kész a háborúra. A nagykövet Hoyos gróf, a közös külügyminisztérium kabinetirodájának főnökével, július 5-én Bethmann – Hollweg kancellárral, külügyminiszterrel találkozott, aki kijelentette: megérti, hogy Ausztria be akarja vonni Bulgáriát a hármas szövetségbe, de ezt úgy kell tenni, hogy a Romániával szembeni elkötelezettséget ne érintse. Megerősítette, hogy a bukaresti és a szófiai német követek ilyen irányú utasításokat kaptak. A kancellár és a császár is hangsúlyozta, hogy a Monarchia számára a leghatásosabb eszköz a fegyveres akció. S ehhez a nemzetközi helyzetet kedvezőnek ítélték. A bécsi német nagykövet, von Tschirschky pedig azt az utasítást kapta Berlinből: energikus döntésre ösztönözze a bécsi kabinetet, s ne szalassza el a kedvező lehetőséget.²⁰ Sebekó leírja, hogy július 8-án volt egy tanácskozás Tschirschky, Berchtold, Tisza és Stork (a Monarchia belgrádi követségének tanácsosa) részvételével, s ezt egy minisztertanács követte. Tisza itt elmondta, hogy háború esetén a Monarchia nem csak Szerbiával találja magát szembe, hanem szövetségeseivel is, Bulgária pedig ahhoz gyenge, hogy komoly segítséget tudjon nyújtani. A többiek azonban Berchtolddal értettek egyet: ki kell használni a kedvező helyzetet, mert ez csak rosszabb lehet a Monarchia számára. Az egyre erősödő szerbellenes demonstrációk miatt Sebekó tiltakozott Berchtoldnál, mondván: nem lehet felelőssé tenni se egy népet, se egy kormányt egy ember bűne miatt, aki ráadásul osztrák alattvaló. Berchtold azzal válaszolt, hogy Bécs nem akar konfliktust, csak a büntény részleteit

¹⁸ Uo. 193.

¹⁹ A Monarchia berlini nagykövetének neve helyesen: Szógyény-Marich László.

²⁰ Sebekó: 200-202.

akarja tisztázni. Sebekó a már említett kedvező nemzetközi helyzetet azzal magyarázza, hogy Anglia egy balkáni ügy miatt nem vesz részt a háborúban még akkor sem, ha Oroszország és Franciaország belépnek. Közben igyekeztek nyugtatni a közvéleményt. Tisza mérsékelt hangú beszédet tartott a pesti parlamentben, a Bécsben és Pesten kiadott hivatalos közlemény pedig óvott a hamis hírektől. Ferenc József Ischlbe ment, Crobatin hadügyminiszter és Conrad pedig szabadságra. Mindez azt a hitet keltette, hogy a merénylet vizsgálata során semmi olyat nem találtak, ami konfliktushoz vezetne Ausztria és Szerbia között.

Július 16-án azonban Sebekó megtudja, hogy Bécs egy kemény hangú jegyzéket készül átadni a szerb kormánynak elfogadhatatlan feltételekkel. Azonnal értesítette erről az orosz kormányt. Később tudja meg, hogy a cár ezt írta a sürgönyére: *„Véleményem szerint egyetlen ország sem nyújthat át követeléseket egy másiknak, hacsak nem határozta el magát a háborúra.”*²¹ Szazonov azonnal beszélt Szapáry gróffal, a Monarchia nagykövetével, aki határozottan cáfolta a Monarchia ilyen irányú szándékait. Július 21-én azonban Sebekó néhány napra Pétervárra utazott. Előtte Berchtold és munkatársai biztosították őt, hogy Ausztria semmi olyan nem tesz majd, ami veszélyeztetné a békét. A diplomata július 24-én érkezett meg az orosz fővárosba, s másnap megtudta, hogy Bécs egy formájában és tartalmában elfogadhatatlan ultimátumot adott át Belgrádnak. Sebekó ezért visszatért Bécsbe. Még távollétében Kudasev hercegnek, a bécsi orosz nagykövetség ügyvivőjének Berchtold azt hangsúlyozta, hogy Ausztria nem akarja megsemmisíteni Szerbiát, csupán véget akar vetni egy túrhetetlen helyzetnek, s azt szeretné elérni, hogy Szerbia ne támogassa a Monarchia-ellenes agitációt, mert a pánszerb propaganda célja a Monarchia megdöntése. Az orosz ügyvivő azon kérdésére, hogy mi történik abban az esetben, ha Szerbia elutasítja a feltételeket, Berchtold ezt felelte: az osztrák követ elhagyja Belgrádot. *„Akkor ez háború.”* – mondta erre Kudasev herceg.²²

Július 24-én délelőtt 10 órától ülésezett a szerb minisztertanács a trónörökös vezetésével. Döntöttek arról, hogy a kormány Nišbe teszi át székhelyét, majd a trónörökös, Sándor herceg, táviratban kérte az orosz cár segítségét: *„Ebben a fájdalmas órában az egész szerb nép nevében kérem Felsőgedet, védje meg Szerbiát.”*²³ A cár ezzel a két mondattal fejezte be válaszat: *„Amíg a legcsekélyebb remény van arra, hogy elkerüljük a vérontást, minden erőfeszítésünknek erre kell irányulnia. Ha azonban legőszintébb óhajunk ellenére sem járunk sikerrel, biztosítom Önt Királyi Fenség, hogy Oroszország semmilyen körülmények között sem veszíti el érdeklődését Szerbia sorsa iránt.”*²⁴

²¹ Uo. 213.

²² Uo. 220.

²³ Annexe N° 2. Télégramme adressé au Tsar par le Prince Alexandre de Serbie. Sebekó: 293-294.

²⁴ Annexe N° 3. Réponse du Tsar au Prince Alexandre de Serbie. Sebekó: 295.

Sebekó leírja, Szapáry gróf, a Monarchia oroszországi nagykövete elmondta Szazonovnak, hogy miután Ausztria meghozta döntését Szerbia ellen, számításba vette az Oroszországgal való konfliktust is. Emiatt azonban nem mondhatott le egy olyan akcióról, melyet biztonsága szempontjából elkerülhetetlennek tartott. De Berchtold nagykövetén keresztül sürgősnek tartotta Szazonov tudtára adni azt is, hogy a Monarchiának nincsenek hódító szándékai. Sebekó ezután foglalkozik az orosz – osztrák levélváltásokkal, hogy hosszabbítsák meg az ultimátumot. bemutatja a szerb magatartást, s azt, hogy a bécsi kabinet július 26-án informálta a hatalmakat a diplomáciai kapcsolatok megszakításáról Szerbiával. S aztán, tudjuk, július 28-án megtörtént a hadüzenet. Hamarosan az események súlypontja Bécsből Berlinbe tevődött át, s Bécs a berlini akarat vak végrehajtójává vált Sebekó szerint. Az antant képviselői ezt követően nehéz helyzetbe kerültek. Egyszerre nehezedett rájuk a felelősség és a tehetetlenség amiatt, hogy semmit sem tudnak csinálni a helyzet megmentése érdekében. Sir Maurice Bunsen, bécsi brit nagykövet például az utolsó pillanatig a teljes bizonytalanságban volt kormánya döntését illetően. Berchtold gróf, mint már jeleztük, augusztus 5-én jelentette be Sebekónak a kapcsolatok megszakadását Bécs és Pétervár között, s egyúttal Szapáryt is visszahívta az orosz fővárosból. „*A Bécsben töltött utolsó napok különösen nehezek voltak.*” – írja Sebekó.²⁵ Hozzáteszi azonban, hogy a bécsi lakosság részéről semmiféle rosszindulatú magatartást nem tapasztalt, jóllehet minden este meglátogatta beteg feleségét a purkersdorfi szanatóriumban. És kocsiját jól ismerték a bécsiek. Berchtold gróf kormánya nevében azt is felajánlotta Sebekónak, hogy hagyja Bécsben beteg feleségét. Ezt természetesen nem fogadta el, hanem azt kérte, hogy vasúton a lehető legrövidebb úton térhessen haza Oroszországba Galícián vagy Románián keresztül. Berchtold ezt megígérte. Másnap azonban vissza kellett vonnia ígérését: a jelzett irányok ugyanis a vezérkar szerint már katonai zónának számítottak. Ezért az orosz diplomataknak egy nagy kerülőt kellett tenniük Olaszországon és a balkáni államokon át, s így két hónap múlva érkeztek meg Pétervárra.

Könyve végén Sebekó megpróbál válaszolni néhány olyan kérdésre, amelyek a nyári válság idején mindenkit foglalkoztattak. 1.) Az antant valamelyik hatalma akarta-e a háborút 1914-ben? A válasz: nem. 2.) Az antant hatalmai megtették-e mindent a háború elkerülése érdekében. Igen, hangzik a válasz. 3.) Ezekben a kritikus napokban elkövettek-e olyan hibákat, amelyek a háborúhoz vezettek? Igennek válaszol, s mindjárt magyaráz is. Szerinte, ha Anglia a szerb válasz után határozottan kijelenti, hogy az oroszok és a franciák mellé áll, Németország feltehetően nem üzen hadat. Még hozzáteszi: egyáltalán nem osztja a Tirpitz emlékiratában megfogalmazott véleményt, miszerint Anglia a késlekedésével konfliktust akart provo-

²⁵ Sebekó: 278.

kálni. Kitér az orosz mozgósítás kérdésére is, mivel a német szerzők a háború egyik meghatározó okának tartják. Sebekó szerint a részleges mozgósítás az osztrák mozgósítás következménye volt. Az általános mozgósítást pedig tisztán technikai megfontolások miatt rendelték el, mivel a háborús készülődés Németországban már a csúcson volt. Az orosz mozgósítás célja tehát nem az ellenségeskedés nyitánya volt, hanem a körülmények kényszerítették ki, s elővigyázatossági lépés volt. Aztán ismét kérdéseket tesz fel. A) Akarta – e a háborút a hármas szövetség valamelyik hatalma. Sebekó válasza: nem. B) Megtettek-e mindent, hogy elkerüljék a háborút? Ismét nem a válasz. C) Követtek-e el hibákat a hármas szövetség hatalmai, melyek a háborúhoz vezettek? Igen. A legnagyobb hiba szerinte az volt, hogy az osztrák-szerb konfliktust lokalizálni akarták, azzal a hátsó gondolattal, hogy eltapossák Szerbiát. És felteszi az utolsó kérdést: mit kell a kormányoknak elkerülniük a béke érdekében? A fegyverkezési versenyt, az országok megosztását egymással szemben álló csoportokra, és a más országok, kormányok elleni sajtókampányokat – hangzik a válasz. A végén hangsúlyozza, nem azért írta könyvét, hogy bárkit is a háború felelősének tekintsen, jóllehet vannak országok, melyeket valóban felelősség terhel a háborúért. Nem döntőbíró akart lenni, hanem felhívni a kormányok figyelmét a felelősségre: krízis idején egy meggondolatlan lépés az 1914-es háborúhoz hasonló katasztrófát indíthat el.

Ne felejtjük el, Sebekó könyve három évvel a második világháború kitörése előtt jelent meg.